

УДК: 94(4)623.1:623.2

М. Ющенко
Громадська організація "КИУР", Київ

УКРІПЛЕННЯ ЛЬВОВА АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ: ЕВОЛЮЦІЯ, БОЙОВЕ ЗАСТОСУВАННЯ, СУЧАСНИЙ СТАН

В статті розглядається еволюція системи укріплень міста Львів у період перебування його в статусі столиці "Королівства Галичини та Лодомерії" – однієї з провінцій Австро-Угорської імперії. Описано розвиток міських укріплень з середини XIX століття до 1914 року та стан міських укріплень напередодні Першої світової війни. Розглянуто роль цих фортифікацій в бойових діях періоду Першої Світової та Українсько-польської війн та їх долю в повоєнні роки. Сучасний стан описано на підставі результатів досліджень автора безпосередньо на місцевості.

Ключові слова: Галичина, маневровий простір, Східна війна, цитадель, вежа, фортеця, редути, батарея, форт, польові позиції, Боснійська криза, Балканські війни, Перша світова війна, Українсько-польська війна.

Галичина була приєднана до Австрійської імперії після розділу території Речі Посполитої в 1772–1795 рр., пізніше її право на володіння цим краєм було підтверджене Віденським конгресом 1815 р. [7, с. 210]. Край отримав назву "Королівство Галичини та Лодомерії", тривалий час залишався віддаленою провінцією Імперії і перші півстоліття володіння Галичиною австрійська влада не особливо переймалася необхідністю будівництва укріплень на цій території. Старовинні укріплення багатьох міст, в тому числі столиці провінції – Львову, ще до початку XIX століття були майже повністю розібрані та зриті [5, с. 62–63]. Лише череда буремних подій 1846–49 рр. (Краківське повстання 1846 р., революція 1848 р., повстання в Угорщині в 1849 р.), які не оминули і Галичину, примусили австрійську владу зайнятися питанням фортифікаційного забезпечення свого панування в краї.

Почалися ці роботи з Кракова, де вже в 1846 р., після ліквідації вільного статусу міста, розпочали будувати нову Цитадель довкола Вавельського замку. В 1853 р. укріплення Цитаделі в Кракові були закінчені. Комісія барона Гесса, яка провела ретельну рекогносцировку провінції в 1850 р., визначила Галичину як "маневровий простір" для дій армії, що захищатиме Угорщину та власне Австрію. Важливо звернути увагу на те, що було вирішено не будувати оборону території власне провінції Галичина, а лише про її використання в якості передового рубежу оборони на шляху до центральних провінцій Австрійської імперії. Головними укріпленими пунктами цієї Передкарпатської лінії оборони мали стати переправи на найбільших річках краю – Віслі (Краків), Сяну (Перемисьль) та Дністру (Заліціки). Львів було вирішено укріпити як з метою протидії повстанням, так і в якості висунутого передового укріпленого пункту Передкарпатської лінії оборони в межиріччі Дністра та Сяну. Пасмо Карпат при цьому слугувало природним рубіжем в тилу головної лінії оборони. В спрощеному вигляді ця система укріплень Передкарпатської лінії була реалізована вже в 1853–1855 рр. через початок Східної війни і високу вірогідність участі в ній Австрії [9, с. 34].

Львівська Цитадель на момент початку Східної війни знаходилася в процесі будівництва, яке розпочалося в 1850 р. Основний комплекс споруд Цитаделі був зведений в 1852–1856 рр. на південній околиці Львова на горах Вроновська, Каліча, Пелчинська, які утворювали велике плато. Головною спорудою Цитаделі була центральна триповерхова казарма, біля торців якої були збудовані дві, квадратні в плані, триярусні вежі з гарматними та стрілецькими бійницями (№ V–VI). З будівлею центральної казарми ці вежі були поєднані оборонною стінкою. Також оборонна стінка зі стрілецькими бійницями оточувала велике подвір'я перед центральною казармою, крилами стикаючись з квадратними вежами. Це подвір'я утворювало редюїт Цитаделі.

Центральна триярусна казарма складалася з двох крил, розташованих під невеликим кутом. В місці поєднання крил по центру будівлі була виступаюча напівкругла триярусна бастея, призначена для оборони площі редюїту та фланкування підступів до центральної казарми.

Передову оборону Цитаделі творили чотири самостійні вежі, розташовані на кутах плато. Кожна вежа мала підвал, два поверхи з гарматними та стрілецькими бійницями і відкритий ярус на даху з бійницями для стрілецької оборони. Вежі № I та № II, розташовані відповідно на північному та східному кутах плато, мали 36 м в діаметрі, вежі № III та № IV, розташовані на південному та західному кутах плато, мали 18 м в діаметрі. Також ці дві вежі були поєднані високим валом, скрізь вал проходила в'їзна брама Цитаделі. Всі вежі та центральна казарма були оточені ровом, причому довкола веж він досягав глибини 5 метрів та мав кам'яний контрескарп. Потрапити до веж можна було лише через висувні мости. Для захищеного сполучення між центральною казармою та вежами пролягали заглиблені шляхи, надійно прикриті земляними брустверами.

На відстані близько 1 км на південь від Цитаделі було збудовано три земляні редути типу "Feld schanz", рівновіддалені один від одного на 500–600 м, звернуті фронтом на південь. Ці редути утворювали захищений простір між собою та Цитаделлю, достатній для розташування великого військового табору. Необхідно зазначити, що в ході Східної війни було розроблено план розбудови довкола Львова, на додаток до Цитаделі, великої бастионної фортеці та цілого пасу фортів. Але по закінченню війни австрійське військове командування відмовилось від реалізації цього проекту [4, с. 190–192; 7, с. 211–214; 9, с. 37–42; 11, с. 243–250].

В наступні 30 років укріплення Львову утримувались у тому вигляді, в якому їх залишили після Східної війни. Редути південніше Цитаделі поступово були зриті в зв'язку з господарським освоєнням та забудовою території довкола Цитаделі. Сама Цитадель, все більше втрачаючи свій оборонний потенціал як через розвиток артилерії в другій половині XIX століття, так і через розширення міської забудови, функціонувала як місце розташування одного з полків львівського гарнізону та складів.

Наступний етап розбудови міських укріплень розпочався в кінці 80-х років XIX століття, вочевидь через необхідність дати захист Львову як важливому вузлу залізничних та шосейних шляхів, а також розташованим в місті різноманітним військовим складам. В 1888–1889 рр. довкола Львова будують 12 редути та батареї за околицями міста. Суцільного пасу довкола міста ці укріплення не утворювали, споруди були згруповані на двох окремих позиціях. Перша позиція, яку формували 5 укріплень, захищала підходи до міста зі сходу та південного сходу, між Золочівським та Рогатинським шля-

хами. Один окремо розташований на північному крилі позиції редут захищав прохід пласким гребенем гористої гряди горбів, що простягається від Чортової скелі до Високого Замку, між Личаківською вулицею та Глинянським трактом.

До складу цієї позиції входили такі укріплення (назви подані згідно оригінального джерела):

- редут "Бродські" на ½ роти піхоти (120 рушниць);
- редут "Ялівець" на ½ роти піхоти (120 рушниць);
- редут "Цетнерівка" на ½ роти піхоти (120 рушниць);
- редут "Майорівка" на 1 роту піхоти (220 рушниць);
- редут "Галич" на 1 роту піхоти (220 рушниць).

Друга позиція з 7 укріплень захищала місто з заходу та північного заходу, від Жовківського до Яворівського шляху. Один окремо розташований редут захищав Гордоцький шлях.

До складу цієї позиції входили наступні укріплення:

- редут "Богданівка" на 1 роту піхоти (220 рушниць);
- редут "Глинська гора" на 4 польові гармати та ¾ роти піхоти (180 рушниць);
- батарея "Кортунова гора" на 4 польові гармати;
- батарея "Голоско мале" на 4 польові гармати та взвод піхоти (24 рушниць);
- батарея "Клепарів" на 4 польові гармати та взвод піхоти (24 рушниць);
- учбовий редут на роту піхоти (200 рушниць);
- учбовий редут на ½ роти піхоти (100 рушниць).

Між обома позиціями були великі проміжки, жодними укріпленнями не прикриті. Також і на самих позиціях деякі редуту не мали вогневого контакту з сусідами, тому повноцінної лінії оборони Львова ці укріплення не створювали. Власне, навіть самі укріплення вважались тимчасовими, оскільки мали деревоземляні казарми, дерев'яні palisadi та фашинне укріплення брустверів, які могли проіснувати лише кілька років [4, с. 192–193; 8, с. 8–13].

Новозбудовані на околицях Львова піхотні редуту відносились до типу "Infanterie schanz" – еволюційного розвитку більш ранніх споруд 1850-х років. Головна відмінність полягала в формі редуту (новий був видовжений, з головним напрямком вогню по фронту, тоді як старий – симетричний, з майже круговою обороною). Також змінилися розміри рову (став вузький) та валу (нижчий по висоті). За рахунок видовженої по фронту форми, редут сильно звужився і всередині зникло подвір'я, яке мали старі редуту. Тепер весь центр редуту займала надійно захищена траверсами від артобстрілу бліндована дерев'яна казарма для залоги [8, с. 8–13, креслення].

Взагалі в Галичині протягом 1880-90-х років відбувалося значне фортифікаційне будівництво в різних пунктах. Результатом цієї роботи стало створення Дністровсько-Санської лінії тет-де-понів, яка простягалась більш ніж на 300 км [1, с. 127–129; 2, с. 36–37; 12, с. 9–19].

Останній етап створення укріплень довкола Львова розпочався через загрозу війни з Росією, спричиненою двома міжнародними політичними кризами – т.зв. "Боснійською кризою 1908–1909 рр." внаслідок анексії Боснії Австро-Угорщиною, та кризи, викликані Першою та Другою "Балканськими війнами" 1912–1913 рр. Якщо "Боснійська криза" змусила просто звернутися до вивчення питання необхідності розбудови нових укріплень в Галичині, то Перша Балканська війна і дипломатичні загострення через неї показали нагальну необхідність готувати край до оборони. Вже в 1912 р. розпочалися будівельні роботи по створенню нового пасу укріплень на підступах до міста. На відміну від лінії укріплень

1888–1889 рр., яка не творила суцільного пасу, нова лінія оборони складалася з 10 відносно рівновіддалених форти, збудованих на панівних висотах за тодішніми далекими околицями, біля головних шосейних та залізничних шляхів, що вели до Львова [4, с. 193–196; 11, с. 251–253].

Були збудовані такі форти (назви подані згідно оригінального джерела зі зборів Т. Піняжко):

- форт "Михайловщина" на 1 роту піхоти;
- форт "Жидатичі" на 1 роту піхоти;
- форт "Чортова скеля – північний" на ½ роти піхоти;
- форт "Чортова скеля – південний" на ½ роти піхоти;
- форт "Сихів" на 1 роту піхоти;
- форт "Сокільники – східний" на ½ роти піхоти;
- форт "Сокільники – західний" на ½ роти піхоти;
- форт "Скнилів" на 1 роту піхоти;
- форт "Рясне" на 1 роту піхоти;
- форт "Брюховичі" на ½ роти піхоти.

Нова лінія укріплень охоплювала місто повним колом з усіх боків, але дистанції між окремими укріпленнями (4–7 км) дозволяли підтримувати друг-друга лише вогнем польової артилерії. Вогнем з кулеметів та рушниць могли безпосередньо підтримати одне одного лише 4 укріплення, розташовані "парами": форти "Чортова скеля" – північний та південний, та форти "Сокільники" – східний та західний.

Збудовані укріплення відносились до типу "Stutzpunkt", тому називати їх "фортами" можна лише умовно. Розраховувалися на розташування в них кількох гармат та залоги в 100–200 піхотинців, мали цегляно-бетонні укриття, спостережні пункти та в одному з форти – стрілецькі галереї. Але захисні товщі цих споруд могли протидіяти снарядам лише польової артилерії. Фактично, вони давали захист гарнізонам лише від куль, шрапнелі та осколків снарядів, могли витримати кілька прямих влучань 76мм снарядів. Незначний профіль земляних елементів цих "форти" – рову та валу, який утворював лише невисокий бруствер, означав їх неспроможність витримати влучання важких снарядів гаубиць та мортир. Буквально 1-2 влучання 152мм снаряду польової мортири було здатне знести низький вал "форту" до основи на відтінку кількох метрів. Така "укріплена позиція", звичайно, не йшла ні в яке порівняння з укріпленнями фортець Перемишль, Краків та інших, але надзвичайної стійкості від неї і не очікувалося. Головне призначення її було захистити Львів від випадкового прориву невеликих, мобільних сил ворога (наприклад – від кавалерійського рейду), а також стати каркасом для оборони польової армії, якщо виникне необхідність утримувати місто.

В 1914 р., після офіційного оголошення війни, ново-збудовані укріплення Львова були значно підсилені мережею польових укріплень. Система опорних пунктів, траншей і батарей заповнила проміжки між фортами зовнішнього пасу львівських захищених. Була створена лінія оборони, яка оточувала Львів з усіх боків, хоча західний її відтінок був менш укріплений. На підставі огляду залишків цих позицій, що збереглися в лісах, видно, що розвитку в глибину ця лінія оборони часто не мала, переважно складалася або з однієї суцільної траншеї, або з окремих опорних пунктів.

Вже після перших бойових операцій загальна стратегічна ситуація на фронті в Галичині склалася для австрійців невдало – в результаті двох битв на р. Золота та Гнила Липа австро-угорські війська в Східній Галичині були розгромлені і відступили до Львова. За даними довоєнної розвідки російське верховне командуван-

ня вважало Львів потужним бастионом, мало в своєму розпорядженні схему його укріплення і не розраховувало на швидке захоплення міста, на відміну від командирів підрозділів, які діяли на Львівському напрямку. Більше того – війська, які наближалися до Львова, командування стримувало, попереджаючи про необхідність готуватися до повноцінної облоги.

Коли російські війська 2 вересня наблизилися до передового пасу львівських укріплень, відразу з'ясувалося, що дані довоєнної розвідки про укріплення є неточними, і частини очікуваних укріплень на позначених на карті місцях просто немає. Тим не менше, на виявлених позиціях стояли розгорнуті в бойові порядки австро-угорські війська, стояли батареї, і росіяни почали готуватися до розвідки боєм та наступного штурму міста. В ніч на 3-є вересня росіяни розпочали наступ з північно-східного напрямку по обидва боки залізниці Львів-Броди, але серйозного спротиву не зустріли і зранку увійшли в центр Львова. Виявилося, що оборону тримали лише заслони, а головні сили австро-угорців вночі залишили укріплення і відступили через Львів на захід [10, с. 125–128].

Причинами залишення австрійцями Львова без бою стала загальна деморалізація військ, розбитих в попередніх боях, що призвело до зневіри командування в здатність організувати серйозний опір у районі Львова. Додатково рішення залишити Львів без бою сприяло нависання росіян над флангом австрійців з боку Рави-Руської, що загрожувало оточенням міста з усіма оборонцями. Не чекаючи цього, зі Львова австро-угорські війська відступили на Городоцьку позицію, на якій було вирішено вирівняти фронт, згуртуватися та дати нову битву з метою переломити ситуацію на свою користь [2, с. 214–215].

За іронією долі, штурмувати укріплення Львова довелося вже австро-угорським військам в червні 1915 року, в ході загального наступу після Горлицького прориву, коли росіяни під тиском переважаючих австро-угорських та німецьких військ залишали Галичину. Росіяни ще з зими 1914–1915 рр. почали приводити до ладу львівські фортифікації, оскільки війна затягувалася, йшли важкі бої в недалеких Карпатах, тому передбачали можливість відступу до Львова, що і сталося. Але російська армія відступала з рубежу на рубіж, уникаючи оточень, мала тотальну нестачу боеприпасів і обороняти Львів в облозі не збиралася, бо це означало гарантовану втрату кількох тисяч вояків полоненими. Тому, 20-го червня, відійшовши з-під Городка на рубежі по західних околицях Львова, росіяни лише один день 21-го червня тримали оборону по лінії фортів Скнулів, Рясне та Брюховичі, залишивши їх вночі на 22 червня. Наступного дня австро-угорські війська увійшли в місто. В подальші роки Першої світової війни фронт до Львова більше не наближався [3, с. 183].

Але відразу по закінченню Першої світової в Галичині розпочалася Українсько-польська війна, і в ході боїв за Львів, які тривали з початку листопада 1918 року до травня 1919, всі укріплення використовувалися обома сторонами. В ході боїв в самому місті Цитадель, зайнята українською залогою, трималася всі три тижні боїв і була залишена в ході загального відступу українців з міста. В грудні-березні в ході облоги Львова лінія фронту пролягла так, що 9 з 10 передових фортів були в руках українських військ, а старі редути та батареї

1888–1889 рр. і форт "Скнулів" передової лінії – в руках у польського гарнізону. При цьому укріплення не були на передньому краї, а творили опорні пункти в найближчому тилу передової лінії. В ході боїв в квітні 1919 року поляки поступово відтіснили українців за лінію передових фортів, захоплюючи їх з боєм. Це було останнє використання укріплень за призначенням [6, с. 241–244, 340–345]. В роки Другої світової війни бої оминули Львівські укріплення як у 1939 р., так і 1944 р. Цитадель в 1941–44 рр. використовувалась як концентраційний табір "Stalag 328" [9, с. 61].

До наших часів від усіх львівських укріплень залишилася незначна частина. Цитадель, хоча і зберегла всі головні свої споруди, має досить спотворений вигляд через забудову її території складськими та ін. будівлями. Якщо в роки Другої світової (за даними аерофотозйомки) ще існували майже всі укріплення 1888–1889 рр., то господарська діяльність повоєнних років майже повністю знищила більшість фортифікаційних споруд. В ході спільних з львівськими колегами досліджень колишніх ліній львівських укріплень було виявлено, що до нашого часу від 12 укріплень періоду 1888–1889 рр. збереглися лише редути "Бродські" (сильно пошкоджені), "Ялівець" та "Цетнерівка". Від 10 зовнішніх фортів лишилися тільки форт "Брюховичі" та "Чортова скеля – північний". Також збереглася значна частина польових позицій на проміжках між фортами і частина позицій часів українсько-польської війни, які знаходяться в приміських лісах [4, с. 190–196].

Незаперечно, що ці споруди потребують належної охорони як пам'ятки історії та оригінальні зразки австрійської фортифікації XIX–XX століть.

Список використаних джерел

1. Австро-Венгрия. Военно-статистическое описание. Часть I. Восточно-Галицийский район. – Петроград: Военная Типография Императрицы Екатерины Великой, 1915.
2. Белой А. Галицийская битва. – М.-Л.: Госуд. изд-во отд. воен. литература, 1929.
3. Бонч-Бруевич М. Потеря нами Галиции в 1915 г. Часть II. – М.: 20-я гос. тип., 1926.
4. Волков О. Розвиток системи земляних і довготривалих укріплень Львова перед Першою Світовою війною // Археологія і Фортифікація Середнього Подністров'я. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції / редкол.: В.С. Травінський (відп. ред) та ін. – Кам'янець-Подільський: ПП "Медобори-2006", 2012.
5. Качор І., Качор Л. Середньовічний Львів. Фортифікації. – Львів: Апіріорі, 2009.
6. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – Львів: Інститут українознавства НАНУ; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998.
7. Оконченко І.В. Львівська Цитадель як прояв мілітарної політики Австрії середини XIX ст. // Архітектура: [збірник наукових праць] / відповідальний редактор Б. С. Черкес. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2004. – 244 с.: іл. – (Вісник / Національного університету "Львівська політехніка"; № 505). – С. 208–217.
8. Орлов. Львов–Ярослав–Радымно. Издание Военно-Учѐного Комитета Главного Штаба. – СПб., 1892.
9. Піняжко Т.О. Львівська Цитадель. – Львів: ПП "Кварт", 2008.
10. Щербачев Д.Г. Львов – Рава Русская – Перемышль. 9-й Корпус и 3-я армия в Галиции в 1914 г. // Военный сборник. – Кн. 10. – Белград, 1929.
11. Malachowicz E. Obóz i obszar warowny Lwów. // Teka Komosji Urbanistyki i Architektury, PAN, Kraków, t. XXII – 1988.
12. Von Steinitz E., Brosch T. Fortyfikacje Austro-Węgier w czasach Conrada von Hotzendorf. Kłasyka architektura militaris. T 5. Wydawnictwo "Forteca", Pułtusk, 2007.

Надійшла до редколегії 22.09.14

М. Ющенко,
Общественная организация "КИУР", Киев, Украина

УКРЕПЛЕНИЯ ЛЬВОВА АВСТРИЙСКОГО ПЕРИОДА: ЭВОЛЮЦИЯ, БОЕВОЕ ПРИМЕНЕНИЕ, СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ

В статье рассматривается эволюция системы укреплений города Львова в период его пребывания в статусе столицы "Королевства Галиция и Лодомерия" – одной из провинций Австро-Венгерской империи. Описано развитие городских укреплений с середины XIX века до 1914 г. и состояние городских укреплений накануне Первой мировой войны. Рассмотрена роль этих укреплений в боевых действиях периода Первой мировой и украинско-польской войн и их судьбу в послевоенные годы. Современное состояние описано на основе результатов исследований автора непосредственно на местности.

Ключевые слова: Галиция, маневровое пространство, Восточная война, цитадель, башня, крепость, редут, батарея, форт, полевые позиции, Боснийский кризис, Балканские войны, Первая мировая война, украинско-польская война.

M. Yushchenko,
NGO "KIUR", Kyiv, Ukraine

THE FORTIFICATIONS OF LVIV IN THE TIMES OF AUSTRIA: EVOLUTION, MILITARY USE, MODERN CONDITION

The article is dedicated to the evolution of the fortification system of Lviv as the capital of "the Kingdom of Galicia and Lodomeria" – a province of the Austria-Hungary. The development of the city fortifications from the middle of the 19th century until 1914 and the state of the city fortifications on the eve of the First World War is described. The role of these fortifications in combat during the First World War and Polish-Ukrainian war as well as their fate in the post-war years is examined. The described current state of them is based on the results of the author's research directly on the field.

Keywords: Galicia, shunting area, East War, stronghold, tower, fortress, redoubt, battery, fort, field position, Bosnian crisis, the Balkan Wars, The First World War, Polish-Ukrainian War.

УДК 323.22(437)

С. Мотрук, канд. іст. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ЧЕСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті висвітлено становище Чеських земель в роки Першої світової війни, проаналізовано внутрішні та зовнішні чинники, які сприяли остаточному формуванню концепції вирішення чеського питання та курсу на створення незалежної держави.

Ключові слова: Перша світова війна, Австро-Угорщина, Габсбурги, Чеські землі, Чехословацька республіка, національний рух, чехи, чеське питання, австрославізм, неопансловізм, чехословакізм.

Перша світова війна стала особливим періодом в чеській історії. Саме тоді відбулися події, що визначили подальшу долю чехів. Війна, яка на думку багатьох дослідників "загалом залишається загадкою" [6, с.558], привела до розпаду Австро-Угорської імперії й створення незалежної Чехословацької республіки. В цей час остаточно сформувалася концепція вирішення чеського та словацького питань, було взято курс на створення спільної держави. В новітній вітчизняній та зарубіжній історіографії звучать різні оцінки досліджуваних подій, які, без перебільшення, можна вважати епохальними. Наразі вони залишаються предметом наукових розвідок та політичних дискусій, активізація яких зумовлена цілою низкою обставин історичного та політичного гатунку, зокрема, тими викликами, перед якими постало світове співтовариство в перші десятиріччя XXI ст. [5; 11; 15; 16; 17; 21].

Про війну, котра врешті-решт набрала світового масштабу, напередодні чимало говорили, пророкували, що вона може спалахнути, але її початок все-таки збентежив і виявився для багатьох неочікуваним. Російський агент В.П.Сватковський, посилаючись на Т.Масарика, описував тодішні настрої в Чехії наступним чином: "У війну ніхто не вірив. Для чехів вона була повною несподіванкою" [19, с.45].

Слов'янські піддані династії Габсбургів, в тому числі чехи, сприйняли звістку про війну без жодного ентузіазму. Хоч якої-небудь підтримки в чеському суспільстві війна не отримала. Деякі чеські патріоти вважали, що в разі перемоги Австро-Угорщини та її союзниці Німеччини становище слов'янських народів значно ускладниться, а угорці та німці, які відігравали ключові ролі в мо-

нархії Габсбургів, отримують ще більший вплив. "Призовники йшли в армію з відразою, як на бійню; були випадки непокори, відмов, почалися переслідування", – зазначав Масарик, спостерігаючи за загальною мобілізацією в Чеських землях, оголошеною владою Австро-Угорщини 31 липня 1914 р. [18, с.111].

Згідно перепису 1910 р., чехи становили 12,5% населення країни, в армії ж їхня кількість сягнула 12,9%. Призивалися вони переважно в артилерію, а також служили в нових родах військ льотчиками та підводниками [26, с.66]. В літературі традиційно велика увага приділяється боротьбі чехів на боці Антанти, проте чехи, як громадяни Австро-Угорщини, перебуваючи у складі її армії, не завжди були схожими на Швейка, часто проявляли неабияку стійкість та мужність, дисципліновано виконували свої обов'язки та залишалися вірними приязі. Так, наприклад, Третьому кромержижському піхотному полку відразу після початку війни дали наймення "залізний", яке він зберіг до кінця війни [19, с.47]. Чеський історик І.Шедіви наводить наступні цифри: чисельність загиблих за "Бога, імператора та вітчизну" до кінця 1917 р. (тих, яких призвали виключно з чеських округів) дорівнювала 138 128, а число вбитих чеських легіонерів (добровольців, які воювали на боці Антанти у Франції, Росії, Італії) становило 5 405 [27, с.149].

Чутки про ненадійність чеських і загалом слов'янських підрозділів часто-густо навмисно поширювали німецькими й угорськими політиками, які переслідували свої цілі. Коли в квітні 1915 р. в Галичині росіянам здалися близько тисячі солдат 28-го Празького піхотного полку, німецька преса писала, що нібито чехи "із співом та музикою" перейшли на бік противника. На-